

Uplemenitev Teharčanov in njihova plemenščina.

Spisal Andrej Fekonja.

Dobro znani so v naši povestnici svoj čas znameniti celjski grofje (1341—1456). Dosti nahajamo o njih zapisanega v raznih knjigah zgodovinskih, a tudi ustno poročilo hrani mnogo resničnih in morda i samo v ljudski domišljiji živečih pripovedek. Tako še dandenašnji čuješ o njih marsikako pričo na raznih krajih po okolici celjski, kakor o Starem gradu samem, nekdanjem domovji onih mogotcev, o zloglasnem Bežigradu, o vasi Téharjih, o gori Vípoti i. t. d. Zlasti popularna tako rekoč sta izmed omenjene grofovske obitelji poslednja dva, poknežena grofa celjska Friderik II. in njegov sin Urh II., kot posebna pustolovca, a roparja, nasilnika, otmičarja . . . , o čemer zlasti je nekoliko tu in tam priobčenega tudi tiskom, tako n. pr. lepo narodno pripovedko „Očetova kletev“ priobčuje v „Novicah“ (1857, str. 171—175) g. Anton Kos Cestnikov. Po ti pripovedki je grof Urh ubozemu teharskemu kmetu ugrabil jedino hčerko Liziko, prelepo deklico. Nesrečni oče je nato preklel Urha in ves njegov rod in ta kletev se je izpolnila; kajti že z Urhom je izumrl rod celjskih grofov ter preminula njih moč in slava.

Tudi pesniki in pisatelji naši so nekaj té tvarine že umetno obdelovali. N. pr. župnik Janez Arlič je po J. G. Seidlu naši v pesem predelal zgoraj omenjeno „Očetovo kletev“, zadevajočo kneza Urha (v Drobtinica 1847); a dr. Fr. Detela piše uprav sedaj v „Lj. Zvonu“ zgodovinski roman „Vélikí grof“ — Urh celjski. Jožef Iskrač-Frankolski je zložil daljšo epično pesem „Veronika Deseniška“ 1863. l., razpravljajočo znane romantiški-tragične dogodke grofa Friderika in nesrečne Hrvatice, o čemer je tudi Stanko Vraz zapel krasno balado „Fredrik i Verunika“ (Děla II. A. 56.). Ferdo Kočevar-Žavčanin pa v svoji knjigi „Mlinarjev Janez, slovenski junak, ali uplemenitenje Teharčanov“ 1859, po narodni pripovedki iz srede 15. stoletja pripoveduje, kako so Téharčanje grofa Urha pri vasovanji zasegli in ga le proti temu izpustili, da jim je podelil plemstvo. In isto zopet Vraz (Děla III. 190) opeva v šaljivi romanci „Postanak Tiharja“ blizu takéle: Bil je v Celji mlad grof, kateri je posebno ljubil gostí, vino in dekleta. Neko noč gre ta veseljak s svojim konjarjem v bližnje selo poleg Voglajine, kjer je v hiši „lice belo“; pa „grof uljeze u komoru, stražu metne pri prozoru“. Ali v mesečini zapazijo vasovalca domači

fantje, izvlekó grofa iz „kamrice“ ter hajdi ž njim v vodo: „od slovenskog da s' opere roda tvoja švabska čest (del)“, kakor naš Stanko veli. Grof jim pretí in se rotí, prosi jih in jim obeta, toda vse zastonj: „iznad selah i svih miest' ištu da ih on uzdigne, ako hoće, da ih prigne“; in tako grofu ne ostaje nič drugega, nego da vaščane povzdigne v plemeniti stan: „podielit im mora gratis diploma nobilitatis“. Vendar za to naj njemu na ljubo oni svoj kraj imenujejo „Tiharje“, t. j. da so o tožnem tem dogodku z grofom — tiho. In od tedaj bi Tiharčani ali Teharčani kot plemiči bojda imeli právo, pošiljati v Gradec svojega posebnega poslanca. Tako naš pesnik končujoč označevalno: „Da je onak dobrostiva svakog grofa bila čest, mi bi bili po tej sríci svi Slovenci več plemiči. . . . Tako kaže bar poviest“. No drugače o ti stvari govori v ostalem vendar ne povse verodostojni pisec knjige „Eden Styriens“ o. l. 1847. (ime tega panegirika Savinjski dolini mi ni znano, ker v mojem izvodu naslovnega lista ni). Ta pravi namreč na str. 314. tako: Celjski grof Herman (menda otec Friderikov) zaljubil se je bil v svojega logarja lepo hčer, katera je tudi mlademu grofu vračala milo za drago. Ker pa visokemu gostu ni moglo biti do tega, da služno lovčevu dekletu povzdigne v grofovsko soprogo, to logar svoji hčeri prepové vsakeršno občevanje s Celjanom. No ko to ni nič pomagalo, zarotí se logar z drugimi podložniki proti grofu, da ga ubije; a hčerka slučajno zvedevši to svojemu ljubimcu razodene, pa ga ob enem prosi pomiloščenja za svoje. Grof res prošnjo „zveste“ svoje deklice usliši ter ne samó vso njeno rodbino pomilostí, temveč še vrhu tega starega logarja in njegove sinove poviša v svobodnjake, podarí jim zemljišča in jih marsikakih davščin oprosti. In tako bi neki bili nastali téharski plemiči. Na drugem kraji pa zopet isti pisec str. 239. trdí, da je kraj Téharje sam nastal po možitvi hrvaške grofice Elizabete Modruške Frankopanke s celjskim grofom Friderikom II., ker se jih je nekaj iz njenega spremstva v ti okolici naselilo; pa bi na to še dan danes bojda spominjal tako imenovani „Hrvaški mlin“ severno od Celja in blizu Téharij. . .

Uplemenitev Téharčanov po celjskih grofih je historičen fakt, dasi ni čisto gotovo, ali jih je tako odlikoval uprav Friderik II. ali ne, ter pri kaki priliki in kedaj se je to zgodilo. Narodna pripovedka vsaj, kakor rečeno, temu ovi čin pripisuje; morda za to, ker je baš ta grof posebno na glasu zarad takih in enakih budalaščin, kakeršna je ravno iz njegovega življenja omenjena; in potem bi mogla biti verjetna. — Dotična listina o privilegijah plemenitaških je bila Téharčanom v ognji zgorela; a kralj Ferdinand jim je na Dunaji dné

25. maja 1537. l. stare svoboščine obnovil. Kakor nam po deželnem arhivu javlja Ig. Orožen v knjigi „Das Bisthum und die Diözese Lavant III. Das Dekanat Cilli“ 1880. str. 328, pravi v tem pismu kralj Ferdinand: Plemenitaši naznanjajo, kako so jih bili osvobodili celjski grofje — z njihovimi zemljišči, zvanimi plemenščina („Edlinger-Huben“, Krones die Freien von Saneck I. 57), katera se po njihovi izpovedbirazteza do sto dvorov ali ognjišč, naseljenimi in nenaseljenimi. Sedaj pa so se jim ta osvobodilna pisma v požaru izgubila, zaradi česar jim kralj na njihovo prošnjo osvobodilno pismo obnavlja in potrjuje. V tem naznačene svoboščine so: Právo, da si svobodno volijo sodnika, takozvanega „Schöppe“, s potrditvijo deželnega vicedoma v Celji, kateremu sodniku se naj pridado štirje sosedje kot svetovalci in starejšine; da ima „Schöppe“ prosto sodstvo izvzímši zločinstva, in da je od njega priziv na vicedomstvo celjsko. „Schöppe“ podpisuje vsa pogodbená, kupná in prodajná pisma s pečatnikom plemškim. Plemiči uživajo v svojem lastinstvu vsakeršno varstvo, a so dolžni vsako leto vicedomstvu odrajtovati svoje deželne davke: 18 funtov 4 β 7½ v. črnega denarja, 2 meri pšenice, 20 mer ovsa, 50 veder vina in 350 jajec (Eden Styriens str. 73 to računa na 24 gld. 42 kr. 2 v., ter 8, odnosno 80 celjskih škafov). Razven tega mora vsak plemič, samo sodnik in štirje starejšine ne, tri dni vicedomu delati tlako, za kar se naj vsakemu rabotarju dá hlebec kruha in čaša vina, kakor od nekđaj. Od razpisanih davkov ni niti jeden plemič izvzet. V vojnih nevarnostih je dolžnost plemičem, z orožjem priti braniti celjski gornji grad. — Omenjene davščine in oprave imenuje (v. Eden Styriens) tudi urbar cesarice Marije Terezije z dné 18. dec. 1751. Plemenščina téharska je za svoje prejemke v denarji in blagu bila odškodovana s kapitalom 10.042 fl. 15 kr. konv. den., kakor Orožen pripazuje.

Téharčani torej niso bili prav po vsem služnosti prosti plemenitaši, nego pod pogoji. Ker so pa ti žlahtniki bili le kmetje s posebnimi svoboščinami, to (pravi isti Eden Styriens) cesarska vlada z jedne strani ni hotela toliko plemenitih kmetov v njihovem dotičnem plemstvu potrditi, a na drugo plať je vendar téharskim plemičem hotela priznati stalne koristi od istinite posesti njihovih zgodovinskih svoboščin; tedaj so bili plemiči téharski priznani kot jedna sama plemenščina, in kot taka je tudi zapisana v štajerski deželni knjigi. —

Ta črtica iz domače zgodovine je sestavljena povodom Gorázdove balade „Zadnja večerja“ v denašnji številki „Ljubljanskega Zvona“. A jaz končujoč ponavljam iskreno željo, katero je tudi že dr. L. Gregorèc v „Vestniku“ 1874, 2 bil izrekel: „Slovenski pisatelji in pesniki

naj bi svojim umstvenim proizvodom jemali češče in več snovij iz življenja glasovitih celjskih grofov, med katerimi se nabaja mnogo zanimivih in primernih dejanj i moških i ženskih članov obiteljskih, kakor so zlasti gori imenovani Herman II., Friderik II. in Urh II., ter poleg Veronike še njena zalva Barbara, žena cesarja Sigismunda; posebe bi še bilo tu dosta prikladnega gradiva za dramatiko!“ Res, ali si moremo misliti lepše snoví za balado, nego je zgoraj omenjena Kosova pripovedka „Očetova kletev“, ali pa hvaležnejšega gradiva za veselo igro, nego je to, katero je obdelal pokojni Ferdo Kočever v „Mlinarjevem Janezu“ ali porabil Gorázd za krasno balado svojo? Pesniki in pisatelji slovenski, uvažujte vsega priporočila vredne besede g. dr. L. Gregorca!

Agitator.

Roman.

Spisal Janko Kersnik.

Drugo poglavje.

(Dalje.)

Koren mu je naglo ustregel; a storil je to vendar malo posiljeno in okorno, kakor ravnaajo ljudje, pri katerih ta običaj ni povsem v navadi. Ko je bil predstavil najnovejšega svojega znanca mali družbi, odšel je takoj v prve sobe; le kratek, zaničljiv pogled je vrgel še na gladko osebo koncipistovo.

„Oh, Koren, doktor Koren!“ kričal je med drugimi vrati majhen, debel možic, očitvidno Gorjanski tržan; „si li zopet tu? Dobro, dobro! Pa tjà sedi k nam k oni dolgi mizi, tam bomo jeli purana, purana na akcije! Hahaha, purana na akcije — pomisli — akcija po petdeset — soldov, seveda! Izgubiti ne moreš, kosti imaš še po vrhu!“

„Kdo si je pa to izmislil?“ smeje se Koren.

„Lovšev Boštjan; kdo drugi! Le položi petdeset kebrov; pozneje bodo akcije dražje — šestdeset, sedemdeset!“

Ob dolgi mizi so se v istini zbirali razni gostje, ter se glasno smeje hvalili izvrstno misel, jesti purana na delnice. Lovšev Boštjan, ustanovitelj te nove banke, v navadnem življenji pa trgovski pomočnik, pobiral je z resnim licem akcijski kapital.

Koren je tudi segel v žep.